

VERSLAG VAN DE NOORDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

In het verenigingsjaar 2018-2019 vonden in sociëteit De Sleutel in Groningen twee avonden van de Noordelijke Afdeling plaats, een Najaarsbijeenkomst en een Voorjaarsbijeenkomst, op dinsdag 6 november 2018 en dinsdag 12 maart 2019, beide in de vorm van een buffet. Hier doen wij verslag van deze bijeenkomsten. Beide avonden werden georganiseerd door het bestuur van de Noordelijke Afdeling: Anton Brand, voorzitter, Maarten Praamstra, secretaris, Rob Pronk, penningmeester, Erica van Boven en Stefan van der Poel. Zij zijn allen bereid hun lidmaatschap van het bestuur ook in het komende jaar voort te zetten.

De Najaarsbijeenkomst bood een gevarieerd en onderhoudend programma, door ruim vijfendertig leden bijgewoond. Voorzitter Anton Brand opende de bijeenkomst met enkele bestuurlijke aangelegenheden. Zo heette hij Erica van Boven welkom als nieuw bestuurslid en nam hij afscheid van Gelly Talsma, die uit het bestuur is getreden. Hij bedankte haar voor haar enthousiasme voor de Maatschappij en grote inzet voor de Noordelijke Afdeling. Ter herinnering gaf hij haar het net verschenen boek *1001 vrouwen in de twintigste eeuw* van historica Els Kloek. Gelly Talsma sprak een kort dankwoord.

Ook kwam de samenstelling van de nieuwe kascommissie ter sprake. Henk Boels had tijdens de Voorjaarsbijeenkomst al te kennen gegeven in die commissie zitting te willen nemen. Dieneke Hempenius-van Dijk verklaarde zich daartoe eveneens bereid. Het verslag van de kascommissie komt tijdens de volgende Voorjaarsbijeenkomst aan de orde.

Daarna was het woord aan de eerste gastspreker: Fleur van de Bij, historica, journaliste en nieuw lid van de Maatschappij. Ze werd geïntroduceerd door bestuurslid Stefan van der Poel en sprak bewogen en inspirerend over haar literaire debuut *De Nijl in mij. Een ontdekkingsreis naar het hart van de waanzin*. Als student raakte Fleur van der Bij geïnteresseerd in de Nederlandse ontdekkingsreiziger Joannes (Juan) Maria Schuver en diens verdwijning en dood in Soedan in 1883. Ze reisde hem in 2006 na – een hoogst avontuurlijke en niet van risico's gespeende onderneming – en werd door schrijver Frank Westerman gestimuleerd haar belevenissen en persoonlijke herinneringen te boek te stellen. Die herinneringen gingen emotionerend diep: ze betroffen de onverwachte dood van een jongere zus toen de schrijfster vijftien was. *De Nijl in mij* is een succesvol boek geworden. Fleur van de Bij kon aankondigen dat haar volgende boek in januari 2019 verschijnt: *Verkeersslachtoffer 22/10. Op zoek naar de man die mijn zusje doodreed*.

Vervolgens was het woord aan Peter Groenewold, in gezelschap van zijn echtgenote en co-auteur Gerlinde Schüssler. Ook zij werden door Stefan van der Poel geïntroduceerd. Samen met fotograaf Rein Scholte publiceerden zij dit voorjaar *De markt*, en dan hebben we het specifiek over de Groninger Vismarkt. Peter Groenewold vertelde fraai over de aanleiding, de totstandkoming en de vormgeving van het boek. Het is gebaseerd op een veertigtal gesprekken met verkopers en marktmeesters, oud en jong, rijk en arm, en biedt een intrigerend beeld van de ontwikkeling van de warenmarkt in het licht van culturele, maatschappelijke en economische veranderingen en het gemeentelijke binnenstadsbeleid. Peter Groenewold schilderde de markt als een podium voor honderden verhalen en sloot zijn inleiding af met een citaat van Hölderlin over 'het einde van de markt', uit het Duits vertaald door Ard Posthuma.

Laatste gastspreker was Louis Stiller, ingeleid door Anton Brand. Hij vertelde, daarbij behulpzaam geassisteerd door Annette Timmer, over het project *Leesbaar Groningen*, een literaire citatenkaart van de stad en de provincie Groningen naar het voorbeeld van het reeds verschenen *Leesbaar Amsterdam*. Hij toonde de kaart voor het eerst tijdens het onlangs gehouden festival Het Grote Gebeuren en deed dat thans opnieuw voor de leden van de Noordelijke Afdeling. Dat maakte veel tongen los, vooral over de mogelijke toepassingen van de kaart – van de binnenzijde van wc-deuren tot behangsel in hotelkamers, van koppen en mokken tot tafelkleden. De meeste citaten die Louis Stiller over Groningen kreeg aangereikt, kwamen uit het oeuvre van Gerrit Krol. En natuurlijk kwam de vraag aan de orde of de samensteller nu ook een literaire citatenkaart van Drenthe gaat maken.

De Voorjaarsbijeenkomst werd door vijfendertig leden bijgewoond; helaas moest een enkeling op het laatste moment verstek laten gaan door ziekte of het onstuimige weer. Het programma bood een aantrekkelijk palet van poëzie, biografie, taalwetenschap en beeldende kunst.

Voorzitter Anton Brand opende de bijeenkomst met enkele bestuurlijke aangelegenheden. Hij bedankte de kascommissie, Dieneke Hempenius-van Dijk en Henk Boels, en gaf het woord aan Henk Boels, die verklaarde dat de bescheiden van de penningmeester, Rob Pronk, in orde waren bevonden en dat Dieneke Hempenius-van Dijk en hijzelf ook volgend jaar bereid zijn als kascommissie te fungeren. De aanwezigen dechargeerden vervolgens de penningmeester bij acclamatie.

Daarna was het woord aan de secretaris van het bestuur, Maarten Praamstra, die schrijfster en dichteres Sabine van den Berg introduceerde en aansluitend sprak met schrijver Nick ter Wal. Sabine van den Berg verwierf bekendheid met de trilogie *Zien Horen Zwijgen* (2017) en debuteerde recent als dichteres met de bundel *Nestvlinders*, die op 25 januari jl. werd gepubliceerd. Uit de vragen van Maarten Praamstra en de antwoorden daarop van Sabine van den Berg bleek duidelijk hoe persoonlijk haar poëzie is – die overigens nog eens wordt geaccentueerd door de eigen tekeningen en schetsen die de dichteres in de bundel opnam. Ook las Sabine van den Berg enkele gedichten voor.

Nick ter Wal kreeg in 2017 het Hendrik de Vriesstipendium van de gemeente Groningen en gebruikte dat om *De schrijfmachine* te schrijven, een levensschets van de schrijver Ferdinand Langen (1918-2016), pseudoniem voor de uit Eenrum afkomstige Egbertus Pannekoek. Nick ter Wal correspondeerde met Langen en ontmoette hem diverse malen. Ook erfde hij diens schrijfmachine, een Smith Corona. Hij vertelde onderhoudend over Langens contacten in de letterkundige wereld gedurende vele decennia, zijn vondst van de reclameslogan *Glaasje op... Laat u rijden*, later een carnavalshit, en de vergeten roman *Jacques en Jacqueline* (1948), waarin beide personages zich pas op de allerlaatste bladzijde melden. Eigenlijk is het tijd voor een heruitgave, vond ook Nick ter Wal.

Erica van Boven, lid van het bestuur, introduceerde Theo Witte, ex-vakdidactus Nederlands aan de Rijksuniversiteit Groningen. Bij een powerpoint-presentatie hield hij een inleiding over het literatuuronderwijs op middelbare scholen en aan de universiteit, getiteld *Alles van waarde. Over de crisis in de Nederlandse taal en letteren*. Theo Witte schilderde de ontwikkelingen op onderwijskundig gebied in de afgelopen decennia, van grote beleidsnota's in de jaren tachtig tot voortgaande ontleding en laaggeletterdheid in deze eeuw, en analyseerde hoe het mogelijk is dat er steeds minder gelezen wordt terwijl er meer auteurs zijn dan ooit en meer boeken worden gepubliceerd. Hij hield een warm pleidooi om trots te zijn op de eigen taal en cultuur, en zette zich af tegen de voortschrijdende verengelsing in het onderwijs. Misschien kan de Maatschappij aan een nieuwe canon bijdragen, sloot hij af. Uit

de vele reacties na afloop van zijn inleiding bleek hoezeer Theo Witte een gevoelige snaar had geraakt: de aanwezigen onderkenden de relevantie van het probleem en deelden zijn zorg, en gaven daar nadrukkelijk uiting aan.

De volgende gastspreker was Jan Jaap Heij, oud-conservator van het succesvolle Drents Museum in Assen. Hij werd kort ingeleid door Anton Brand. In maart 2016 hield hij al eens een lezing over de kunstschilder Marinus Julius van Raalte (1873-1944) en diens postuum uitgebrachte roman *Een jaar in het leven* (2014). Ditmaal sprak hij over de van oorsprong Oostenrijkse kunstenaar Georg Sturm (1855-1923), die onder meer de wandschilderingen maakte in de Eregalerij en de Voorhal van het Rijksmuseum in Amsterdam en bijdroeg aan de kunstzinnige verfraaiing van de Statenzalen in de provinciehuizen van Drenthe en Overijssel en de grote hal van het Centraal Station in Amsterdam. De restauratie van het Rijksmuseum is inmiddels een feit, die van het Centraal Station wordt binnenkort afgerond. Jan Jaap Heij illustreerde zijn betoog met een fraaie powerpoint-presentatie en toonde het boek dat hij samen met Rob Delvigne over Sturm schreef, *In de schaduw van Cuypers* (2018). Ter afsluiting van het inhoudelijke programma droeg Sabine van den Berg vier gedichten uit *Nestvlinders* voor.

Anton Brand, voorzitter Noordelijke Afdeling
Maarten Praamstra, secretaris Noordelijke Afdeling

VERSLAG VAN DE ZUIDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

De Zuidelijke Afdeling, opgericht in januari 1989, is een regionale onderafdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Het doel is het bevorderen van het letterkundig leven in haar werkgebied. De afdeling richt zich specifiek op Noord-Brabant en Limburg, alsmede Nijmegen en omgeving, en ook op de zuidelijke en oostelijke aangrenzende gebieden, Vlaanderen, Wallonië en het nabije Duitse Nederrijngebied. Jaarlijks worden drie werkbijeenkomsten belegd waarbij voordrachten worden gehouden en ook gediscussieerd wordt over literaire, literair-historische, taalkundige en historische onderwerpen. De vergaderingen worden gehouden op zaterdagmiddagen in de Heerenzaal van Restaurant L' Union in Roermond. De uitnodigingen worden per e-mail verzonden en op de website www.mdnl.nl gepubliceerd. Leden van de Maatschappij die per e-mail geïnformeerd wensen te worden over de activiteiten van de Zuidelijke Afdeling, kunnen zich hiervoor aanmelden via maatschappijzuid@kpnplanet.nl. Voor elke vergadering worden twee sprekers uitgenodigd.

De eerste bijeenkomst was op 27 januari. Manu van der Aa, als literatuurhistoricus verbonden aan het Instituut voor de Studie van de Letterkunde in de Nederlanden van de Universiteit Antwerpen, sprak over zijn biografie *Tatave!, Paul-Gustave van Hecke, Kunstpaus, modekoning, salonsocialist*. Van der Aa is stichtend redacteur van het literair-historisch tijdschrift *Zacht Lawijd* en publiceerde onder meer over E. du Perron, Michel Seuphor en Gerard Walschap. Paul-Gustave van Hecke (1887-1967) was een Vlaamse cultuurpaus uit de vorige eeuw. Van Hecke – Pégé, Gust of Tatave voor vrienden – is één van de veelzijdigste en spraakmakendste culturele figuren die België ooit heeft gekend. Vijftig jaar na zijn overlijden is met deze biografie deze kunstpaus, die een halve eeuw Belgische cultuurgeschiedenis vertegenwoordigt, opnieuw tot leven gebracht. De eigenzinnige Van Hecke was een duivel-doet-al die zich met wisselend succes roerde in de Gentse politiek en met zijn scherpe pen heel wat theaterstukken en films maakte of kraakte. Hij mag gerust ook de eerste Belgische modeontwerper genoemd worden. Maar bovenal was hij een echte kunstpaus. Hij promoveerde onder meer het werk van de expressionisten Constant Permeke, Frits van den Berghe en Gust de Smet, en de surrealisten René Magritte en Paul Delvaux.

De tweede spreker op 27 januari was Daan Rutten. Op 16 december 2016 promoveerde hij aan de Universiteit Utrecht op een proefschrift over het literaire engagement van Willem Frederik Hermans, *De ernst van het spel. Willem Frederik Hermans en de ethiek van de persoonlijke mythologie*. Daan Rutten is coördinator van Univers Online. Hij studeerde journalistiek en cultuurwetenschappen in Tilburg en werkte voor verschillende (universiteits-) bladen. In zijn proefschrift onderzocht Rutten in hoeverre het nihilistische en cynische beeld van de modernistische auteur Willem Frederik Hermans te verenigen is met engagement en maatschappijkritiek. Rutten toont aan dat de twee elkaar allerm minst hoeven uit te sluiten: in tegenspraak met zijn reputatie, was W.F. Hermans wel degelijk een geëngageerd schrijver. In de discussie over het maatschappelijke engagement van moderne literatuur, komt een bepaalde groep modernistische schrijvers er in hun reputatie bekaaid vanaf. Onder deze 'exclusieve modernisten' is ook de Nederlandse auteur Willem Frederik Hermans. Deze groep schrijvers staat te boek als amoreel, ongeëngageerd, onrealistisch en autonoom. Daan Rutten toont in zijn proefschrift echter aan dat Hermans weliswaar weigerde kritische uitlatingen te doen over de objectieve werkelijkheid, hij beschouwde het niettemin als de taak van de moderne auteur om de subjectieve realiteit de bekritisieren. Voor Hermans betekende het zijn van een geëngageerd schrijver dat hij zich bezighield met de voortdurende constructie en

deconstructie van het symbolische spel dat de maatschappij is, en waaraan we niet kunnen ontsnappen. Hermans is niet zozeer een nihilist die de maatschappij de rug toekeert, maar een literaire gelijke van filosofen als Umberto Eco en Jacques Lacan die het symbolische spel uiterst serieus namen. Volgens Rutten verandert dit inzicht niet alleen het negatieve beeld van Hermans' schrijverschap in het algemeen, maar werpt het ook een nieuw licht op beroemde verhalen als 'Het behouden huis', 'Glas', 'De blinde fotograaf', 'Ik heb altijd gelijk en de passage over de 'geschiedenis van de mens' in 'Nooit meer slapen'.

Op zaterdag 12 mei waren de sprekers Willem Otterspeer en Lotte Jensen. Otterspeer, die sprak over 'De Leidse universiteit in oorlogstijd', was vanaf 1997 hoogleraar universiteitsgeschiedenis. In 1992 promoveerde hij cum laude op het proefschrift *De wiekslag van hun geest* over de Leidse universiteit in de negentiende eeuw. Dat boek was de grondslag voor een veel groter project, een vierdelige geschiedenis van de Leidse universiteit, waarvan nu drie delen gepubliceerd zijn. Over de oorlogsgeschiedenis van zijn universiteit vertelde hij: 'Ik bekijk de opstelling van verschillende universiteiten – technische, protestantse, oude en jonge – in de oorlog. In hoeverre heeft hun karakter eraan bijgedragen dat ze verschillend reageren op die oorlog? Een menigte verzamelde zich voor het Academiegebouw na de protestrede van rechtendecaan Cleveringa op 26 november 1940. Kort hierna werd de universiteit gesloten. Wat viel op? Ik houd een uitgebreid antwoord nog even voor me, maar de Leidse universiteit heeft relatief goed gereageerd. De Duitsers probeerden de universiteit te nazificeren, maar daar hebben de hoogleraren een stokje voor gestoken door massaal het werk neer te leggen. Heel veel studenten zijn toen gaan studeren in Amsterdam of Utrecht. Leiden had ook collaborateurs en er zijn na de oorlog ook mensen gezuiverd, maar het zijn er niet veel. Een stuk of vijf.'

Het onderwerp van de tweede spreker, Lotte Jensen, was 'De Nederlander bestaat. Nationale identiteitsvorming in heden en verleden'. Zij is als hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij verkreeg in 2011 een NWO-Vidi subsidie voor het project 'Proud to be Dutch', waarin de Nederlandse identiteitsvorming tussen 1648 en 1815 in relatie tot oorlog en vrede centraal stond. Zij werkte met een team onderzoekers aan haar Vici-project 'Dealing with Disasters. The Shaping of Local and National Identities in the Netherlands, 1421-1890'. Het onderzoek van Jensen spitst zich toe op de Nederlandse cultuurgeschiedenis (1600-1900), met speciale aandacht voor nationale identiteitsvorming en nationalisme. Een van haar recente werken is 'Vieren van Vrede. Het ontstaan van de Nederlandse identiteit'. Het spoor in dit boek zijn de vredesluitingen van 1648 tot 1815 die volgens haar belangrijke impulsen aan de nationale identiteit hebben gegeven. Juist het aspect Nederlands identiteit en de plaats van Limburg en de Limburgers daarin leidde tot een interessante discussie.

Bij de laatste vergadering in het jaar 2018 op 6 oktober waren de sprekers Marita Mathijssen over haar biografie *Een bezielde schavuit Jacob van Lennep* en Jeroen Koch over zijn boek *Oranje in revolutie & oorlog. Een Europese geschiedenis 1772-1890*. Marita Mathijssen promoveerde op de briefwisseling tussen Jacob van Lennep en De Schoolmeester (pseudoniem van Gerrit van de Linde). Voorafgaand had zij al een groot aantal deelstudies aan Van der Linde gewijd zoals *Schandaal in Leiden* en *Waarde Van Lennep. Brieven van de Schoolmeester* (Amsterdam 1977). Zij beschreef het boeiende leven van Van Lennep, telg uit een voorname Amsterdamse familie, die worstelde met de moraal en de turbulente modernisering van zijn tijd. Nog jong verwekte hij een – buitenechtelijk – kind terwijl hij, eenmaal gehuwd, vrouw en kinderen achter wilde laten voor een nieuwe liefde. Hij was een gangmaker en spotter, vrouwenliefhebber en hulpvaardig vriend en leidde een in menig

opzicht enorm productief leven. De totstandkoming van onder andere de Amsterdamse waterleiding, het behoud van de Ridderzaal, de aanleg van het Noordzeekanaal en de bouw van het Rijksmuseum zijn er voorbeelden van. In literair opzicht was hij een eigenzinnig en niet door conventies gebonden, getalenteerd en productief schrijver.

Jeroen Koch, biograaf van Willem I, schreef een samenvattend overzicht van de levens van drie Oranjevorsten in de 19^e eeuw onder de titel *Oranjevorsten in revolutie en oorlog, een Europese geschiedenis 1772-1890*. De spreker vertelde over de totstandkoming van de drie koningsbiografieën, waarvan hij de biografie van Willem I voor zijn rekening had genomen. De taakverdeling tussen de drie auteurs kwam aan de orde evenals de betrokkenheid van de beide andere 'Oranjebiografen' bij deze nieuwe uitgave en de mate van vrijheid van onderzoek in het koninklijk huisarchief. In deze compilatie van de levens van de drie Oranjevorsten worden de politieke omwentelingen tijdens de gehele regeringsperiode besproken.

Op 26 januari startte de vergaderingencyclus voor 2019. Sprekers waren Lucas Seuren over 'Een grammatica van en voor gesprekken' en Lex van de Haterd over 'De Gemeenschap'. De eerste spreker, Lucas Seuren, in 2018 gepromoveerd op het onderwerp *The interactional accomplishment of action*, is thans werkzaam als Postdoctoral Researcher University of Oxford | Nuffield Department for Primary Care Health Sciences. Hij schreef eerder: 'Conversatie draait in de eerste plaats om acties; mensen praten niet simpelweg, maar ze doen dingen als groeten en uitnodigen. Onderzoekers in taalkunde, sociologie, antropologie en filosofie houden zich al decennia bezig met de vraag hoe sprekers de grammatica van hun taal gebruiken om acties uit te voeren. Desondanks is er nog geen bevredigend antwoord.' In zijn proefschrift heeft hij licht geworpen op deze zaak door te analyseren hoe gespreksdeelnemers een select aantal specifieke handelingen grammaticaal ontwerpen. Een andere uitspraak van hem is: 'Als gespreksanalist bestudeer ik taal vanuit een interactief perspectief; dat betekent dat ik geïnteresseerd ben in hoe mensen taal gebruiken om te communiceren en om wederzijds begrip te bereiken. Mijn voornaamste interesse gaat uit naar linguïstische structuren en hoe mensen deze structuren in realtime bouwen voor specifieke interactionele doelen, zoals het stellen van vragen of het claimen van begrip.' Een deel van zijn lezing was later terug te vinden in het dagoverzicht van *Neerlandistiek* van 31 januari. Hij was daar ingegaan op het in de Amerikaanse politiek en journalistiek bekende fenomeen waarop president Trump soms, als hij zich versprekt, met een simpel talig trucje doet alsof hij helemaal geen fout maakte. Op momenten dat Trump een woord verhaspelt en daardoor het verkeerde woord produceert zegt hij *and* 'en' en geeft dan het juiste woord. Op die manier creëert hij de illusie dat beide woorden goed zijn en hij zich dus helemaal niet versprak.

De neerlandicus, onderzoeker en publicist Lex van de Haterd promoveerde in 2008 op het proefschrift *De waarheid hooger dan de leus. Over de beeldvorming rondom tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941*. Al eerder had hij daarover gepubliceerd in: *Om hart en vurigheid. Over schrijvers en kunstenaars van tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941*. Zijn betoog is dat tijdschrift en uitgeverij een algemeen culturele oriëntatie hadden en niet specifiek literair waren. Aandacht vroeg hij voor Albert Kuyle die in de aanvangsperiode tot 1934 meer dan Engelman en Van Duinkerken bepalend is geweest. Ook werd de aandacht nadrukkelijk gevestigd op de modernistische vormgeving van het tijdschrift. Zowel in tekst als in beeld was men internationaal gericht in een brede Europese context.

Het verdere programma voor het jaar 2019 luidt:

11 mei: Vic van de Reijt over Willem Elsschot en Remieg Aerts over zijn recent verschenen biografie *Thorbecke wil het*.

5 oktober: Maaïke Meijer over haar biografie van Fritzi Harmsen van Beek. Met een tweede spreker wordt nog overleg gepleegd.

Ook in 2018 kregen de leden van de afdeling een editie van het tijdschrift *Moensiana*, waarvoor dank aan Mevrouw A.J. Veltman-van den Bos.

De samenstelling van het bestuur van de afdeling bleef in 2018 ongewijzigd.

Het bestuur:

Lucien Custers, voorzitter

Hein van der Bruggen, secretaris

Peter Winkels, penningmeester

VERSLAG VAN DE VERTEGENWOORDIGER VOOR ZUID- AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Zuid-Afrika bevindt zich momenteel in een periode van hoogspanning. Op 8 mei 2019 wordt er opnieuw gestemd om te bepalen welke politieke partij het land voor de komende vijf jaar regeert. Volgens analisten zijn deze verkiezingen de belangrijkste sinds 1994 – er wordt zelfs over een keerpunt gesproken. De regerende ANC kent, ondanks berichten die het tegendeel beweren, twee grote fracties die zich respectievelijk achter de voormalige en de huidige president scharen, al dan niet met corruptie als één van de grote verschuivingslijnen. De zorgwekkende problemen met het leveren van energie dragen daadwerkelijk bij tot de mogelijkheid van een keerpunt: staatsenergiebedrijf Eskom heeft recentelijk drie geplande stroomuitvallen per dag (7½ per 24 uur) in werking moeten stellen om een algehele black-out af te weren. Na jarenlange problemen (inclusief corruptie) is de toestand alleen maar ellendiger geworden. Maar desondanks draait het leven door.

De thuispagina van de website Voertaal heeft als doelstelling ‘de vanzelfsprekendheid van het Afrikaans en Nederlands als “lingua franca” in het culturele en economische verkeer’ (<https://voertaal.nu/over-voertaal/https://voertaal.nu/over-voertaal/>). Deze twee talen horen inderdaad bij elkaar, maar het is goed om het nog eens te constateren. Uit verschillende ontwikkelingen is een evolutie in de relatie Nederlands–Afrikaans af te lezen, waarbij zowel het verloop van de politiek als de institutionele positie van het Afrikaans een rol spelen. Door het doelbewuste bevorderen van het Engels ten koste van alle andere talen, inclusief het Afrikaans, is het studentental van Afrikaansdepartementen sterk teruggelopen. Omdat de studie Nederlands altijd verbonden was aan de studie Afrikaans, heeft dit vanzelfsprekend ook gevolgen voor de Zuid-Afrikaanse neerlandistiek gehad. Studenten Afrikaans en Nederlands zijn er zeker nog, en ze zijn ook enthousiast, maar de vakken Afrikaans en Nederlands zijn een enclave binnen het taallandschap Engels geworden. Afrikaans en Nederlands functioneren vandaag op een andere wijze dan vroeger.

Een van deze veranderingen is de verhoogde belangstelling voor het Afrikaans binnen de internationale neerlandistiek. In Oost-Europa schijnt de belangstelling voor de neerlandistiek groter dan ooit te zijn, zoals deelname aan onderzoeks- en vertaalprojecten en congressen, bijvoorbeeld van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), toont. Ook de belangstelling voor de (deel)studie Afrikaans in deze regio (met name in Polen) is evident, net als de prominentie van (Zuid-)Afrikaanse studies aan de Universiteiten Amsterdam, Leiden, Gent, Antwerpen, Wenen, enz. Leerstoelen, symposia, feesten en andere evenementen maken Afrikaans (al dan niet binnen de context van de afrikanistiek) zichtbaar in Europa. Zijn de bordjes nu verhangen? Is de zichtbaarheid van, en de interesse voor het Afrikaans en de afrikanistiek in Europa momenteel groter dan de zichtbaarheid van, en de interesse voor het Nederlands en de neerlandistiek in Zuid-Afrika?

Laten we even ingaan op de situatie ten aanzien van de neerlandistiek in Zuid-Afrika. De grote veranderingen in de universitaire neerlandistiek hier te lande hebben zich waarschijnlijk grotendeels voltrokken. Er is een nieuwe generatie academici aan het opkomen die tijdens hun studiekeerperiode veel minder blootstelling aan de neerlandistiek heeft gehad dan de uittrekkende generatie. Niettemin (of gevolglijk) is er bij hen een behoefte aan het uitbouwen van de Zuid-Afrikaanse neerlandistiek, zowel qua taalverwerving als door verdieping van hun kennis van de Nederlandstalige letterkunde. De drie structuren voor het bevorderen van de (universitaire) neerlandistiek in Zuid-Afrika bestaan onveranderd – de ‘Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek’ (SAVN), het ‘Noordelike Kennisnetwerk vir Neerlandistiek’ (NKN) en het Kaapse Forum (KF), en ze vullen elkaar aan.

De SAVN en het NKN zijn voornemens om naast de Nederlandse taalverwervingscursussen voor studenten ook een cursus voor docenten aan te bieden én om de vroegere docentenbijscholingscursussen taal, letterkunde en cultuur opnieuw te organiseren. De jaarlijkse ‘Winterskool’ (wintercursus taalverwerving) voor studenten, met een gelijk aanbod aan taal en aan letterkunde/cultuur, werd in juli 2018 in Port Elizabeth aangeboden door de Universiteit van Fort Hare, met dhr. Dewald Koen als hoofdorganisator en dr. Johan Sonnenschein en mw. Renée Marais als docenten. De cursisten bestonden uit 23 speciaal gekozen studenten uit Zuid-Afrika en Namibië die één week lang in een Nederlands (en Nederlandstalig) milieu ondergedompeld werden. (In 2019 treedt de Universiteit van Pretoria als gastinstelling op.) De financiële steun van de Nederlandse Taalunie is bepalend voor tal van studenten die zo’n gelegenheid anders niet hadden kunnen meemaken. De belangstelling voor de CNaVT-examens blijft onverminderd, en hopelijk heeft de Winterskool ook een extra steentje kunnen bijdragen aan het succes van studenten die zich voor de taalexamens hebben ingeschreven. Op het IVN-colloquium 2018 (Leuven) kwam het onderwerp van taalverwervingscursussen meerdere keren aan bod (mede vanuit Zuid-Afrika en de Verenigde Staten). Het lijkt wel zeker dat er een waardevolle rol voor elektronische steuncursussen taalverwerving en taaladvies is weggelegd.

Elektronische platforms verlagen het isolement vanwege de grote geografische afstand tussen Zuid-Afrika en de Lage Landen dankzij directer contact, snellere toegang tot nieuws, en het creëren van een virtuele gemeenschap. Hierbij speelt de eerder genoemde website Voertaal – een gezamenlijk initiatief van de Stichting Zuid-Afrikahuis (SZAHN, Amsterdam) en LitNet (Stellenbosch) – een grote rol. Director van het SZAHN, mw. Judith Calmeyer Meijburg-van Reekum (directeur van het Zuid-Afrikahuis), en collega dhr. Jan Schinkelshoek waren in februari en maart 2019 op een rondreis door Zuid-Afrika, die met het ‘Woordfees’ in Stellenbosch tot een einde kwam. Het doel van de reis was het leggen van contacten en het uitbreiden van samenwerkingsinitiatieven; contacten en initiatieven die voor ons, neerlandici in Zuid-Afrika, uiteraard zeer welkom zijn.

Het belang van fysieke ruimtes en evenementen die de gelegenheid tot direct contact bieden, is niet te overschatten. De intrekking van het recht van vrije toegang (voor het algemene publiek) tot verschillende universiteitscampussen vanwege de rellen van 2016 heeft merkbare gevolgen gehad voor het organiseren van lezingen, voordrachten, optredens door schrijvers en muzikanten. De waarde van een toegewijde instelling als het Zuid-Afrikahuis in Amsterdam en het ‘Huis der Nederlanden’ van het Zuid-Afrikaans Centrum voor Nederland en Vlaanderen (SASNEV) in Kaapstad is evident geworden in het noorden. Gelukkig dat het festival Aardklop op Potchefstroom, net als het Woordfees in het zuiden, een gestructureerde gelegenheid voor het uitdragen van de Nederlandse taal en cultuur biedt. Optredens door Nederlandstalige schrijvers en kunstenaars maken een vast onderdeel van het programma uit.

De Nederlandse ambassade en de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in zuidelijk Afrika, dr. Geraldine Reymenants, dragen steeds voor een belangrijk deel bij aan het zichtbaar maken van de Lage Landen in Zuid-Afrika, en deze bijdragen en samenwerking worden met dank erkend.

Grote veranderingen en politiek en institutioneel spanningsvolle tijden hebben in meerdere opzichten een dempend effect. Gelukkig is het maar tijdelijk, en komen nieuwe strategieën en plannen voor het uitdragen van het vakgebied en de relaties die ons zo na aan het hart liggen altijd weer bovendrijven. Er zijn tal van voortgaande en nieuwe initiatieven ten bate van de

neerlandistiek die wachten om in het nieuwe verenigingsjaar ten uitvoer gebracht te worden.
Thuma mina: stuur mij, stuur ons. Er is werk aan de winkel.

Renée Marais, vertegenwoordiger voor Zuid-Afrika
Pretoria, 25 maart 2019

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Leden zijn: Jos Damen, Adriaan van Dis, Ingrid Glorie, Ena Jansen, Robert Ross, Margriet van der Waal en Eep Francken (secretaris). De Commissie heeft in 2018 één activiteit ontplooid. Op 9 november organiseerden wij in samenwerking met het culturele-debatinitiatief “North South Lines” in het Zuid-Afrikahuis in Amsterdam een klein symposium **Afrikaanse rymklets en de Nederlandse context** over rap, taal en identiteit. Het programma voor 2019 is vooralsnog onzeker.

In rap en hiphop nemen troubadours, tekstschrijvers, dichters en zangers deel aan het debat rond biologische en culturele achtergronden van bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika en Nederland. Daardoor verdienen zij de aandacht van onze - naar de geest eeuwig jonge - Maatschappij.

Vier Zuid-Afrikaanse kunstenaars, de regisseur Catherine Henegan en de rappers Frazer Berry, Lee Ursus en Jitsvinger (die laatste per video-verbinding vanuit Kaapstad), bespraken hun werk in een discussie, geleid door Margriet van der Waal. Aan de orde kwamen bijvoorbeeld: onvoldoende waardering voor rap en hiphop; de hiphop als reactie op onderdrukking; de positie van het Kaaps Afrikaans, de “bruine” volkstaal, naast en tegenover het standaard-Afrikaans; de positie van nieuwe vormen van het Nederlands tegenover het standaard-Nederlands; de ondervertegenwoordiging van niet-blanken in het culturele leven in Zuid-Afrika en Nederland; de rap ter correctie van het traditionele glorieuze beeld van het Europese kolonialisme; hiphop als eventuele bron van “andere” kennis, kennis die zich onttrekt aan rationele toetsing; tekortschietend entrepreneurschap onder rappers; te weinig belangstelling voor rap en hiphop aan de universiteiten.

De laatste kwestie werd in zekere zin aangepakt in het symposium zelf, want voor en na het panel was het woord aan twee academische hiphopfans: Aafje de Roest uit Utrecht, bekend van haar dubbel bekroonde scriptie over Nederlandse hiphop (scriptieprijs van de Maatschappij plus aan haar eigen universiteit de Vliegenthart-prijs) en Vivien Waszink, woordenboekmaakster aan het Leidse Instituut voor de Nederlandse Taal en schrijver van *De taal van Nederhop* (2013). Hun liefde voor het onderwerp stond een wetenschappelijke benadering niet in de weg.

Het zaaltje van het Zuid-Afrikahuis was vrijwel vol en het publiek wierp interessante vragen op. Daarvoor was weinig tijd, maar dat stond blijkens reacties de waardering voor het gebodene niet in de weg.

Eep Francken, secretaris

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

De Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde van de Maatschappij kwam in het academisch seizoen 2018-2019 traditiegetrouw vijf keer bijeen, steeds bij de leden thuis. De eerste bijeenkomst werd voorgezeten door E.G.E. van der Wall, alle overige door R.M.R. van Oosten; het secretariatschap werd vervuld door P.G. Hoftijzer.

Het seizoen werd geopend op 24 oktober. P.G. Hoftijzer gaf een uiteenzetting over de historische waarde van de zeer rijke Leidse notarisarchieven uit de zeventiende en achttiende eeuw. Een mededeling in het belang van de wetenschap werd gedaan door J. Pollmann naar aanleiding van haar bijdrage aan de televisieserie en tentoonstelling over de Tachtigjarige Oorlog.

Op 28 november sprak J.R. Bruijn onder de titel 'Een grote, geleidelijk krimpende bedrijfstak' over de geschiedenis van de Nederlandse walvisvaart in de achttiende eeuw. P. Sigmond deed in een wetenschappelijke mededeling verslag van merkwaardige lotgevallen van de maagsteen van het roemruchte paard Wexy, strijdros van de latere koning Willem II bij de Slag van Waterloo.

Op 23 januari kwam de commissie bijeen voor een lezing van E.E.P. Kolfin over de Nederlandse schilderes Nola Hatterman (1899-1984), die bekend is geworden vanwege haar talrijke portretten van zwarte Surinamers. R.M.R. van Oosten ging in een wetenschappelijke mededeling in op het onderzoeksproject rond de Leidse volkstellingen van 1574, 1581 en 1849. Kolfin vroeg aandacht voor de recent verschenen bundel *Schatten van het RKD* (2018).

Op 6 maart was de beurt aan C.J. van Rhee voor een lezing over de historische ontwikkeling van het civiele recht aan de hand van een beschouwing over het werk van weinig bekende juristen als Guilelmus Durantis (1230-1296) en Philips Wielant (1441-1520).

Het seizoen werd op 27 maart besloten door G.A.C. van der Lem, die sprak over het lidmaatschap van Johan Huizinga van de Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde. Ook ging hij in op de vele activiteiten die rond de jubileumuitgave van Huizinga's *Herfsttij der Middeleeuwen* in 2019 worden georganiseerd, waaronder de doop van een Leidse Huizinga-website. Een mededeling in het belang van de wetenschap werd gedaan door J.A.F. de Jongste naar aanleiding van het recent verschenen boek van W. Otterspeer over de Leidse universiteit in de Tweede Wereldoorlog.

Tijdens deze bijeenkomsten beraadde de Commissie zich tevens over de voordracht voor de Prijs voor Meesterschap 2019 en over een in het volgend seizoen te houden publieksbijeenkomst in de Leidse universiteitsbibliotheek.

Leden van de commissie waren: de heer dr. J.C.H. Blom, de heer dr. B.E. van der Boom, de heer dr. J.R. Bruijn, de heer dr. F.S. Gaastra, de heer dr. S. Groenveld, de heer dr. P.G. Hoftijzer (secretaris), de heer dr. J.A.F. de Jongste, de heer dr. E.E.P. Kolfin, de heer dr. G.A.C. van der Lem, mevrouw dr. M.E.H.N. Mout, mevrouw dr. R.M.R. van Oosten (voorzitter), mevrouw dr. J. Pollmann, de heer dr. C.J. van Rhee, de heer dr. L.H.J. Sicking, de heer dr. J.P. Sigmond, mevrouw dr. M. van Tielhof, mevrouw dr. E.G.E. van der Wall.

Paul Hoftijzer, secretaris

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR TAAL- EN LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

In het verenigingsjaar 2018-2019 organiseerde de Commissie voor Taal- en Letterkunde twee bijeenkomsten: een besloten najaarsvergadering op woensdag 14 november 2018 en een openbare themamiddag op vrijdag 24 mei 2019.

Op de najaarsvergadering van 14 november deden twee leden een wetenschappelijke mededeling. De eerste voordracht door dr. Freek van de Velde was getiteld: 'De invloed van externe factoren in taalverandering'. De tweede voordracht door dr. Hubert Meeuw was getiteld: 'Ridders op het Amsterdamse toneel'.

Tijdens de vergadering van 14 november werd de samenstelling van het bestuur gewijzigd. Hubert Meeuw trad af als voorzitter. Hij werd opgevolgd door Geert Warnar, die voordien bij ontstentenis van de secretaris tevens het verslag voor zijn rekening had genomen. André Bouwman blijft nog een jaar aan als secretaris.

De themamiddag op 24 mei is getiteld 'Universitaire neerlandistiek nu en morgen'. Onder leiding van dagvoorzitter Geert Warnar spreken enkele prominente neerlandici over dit thema, gevolgd door een gedachtenwisseling.

De Commissie voor Taal- en Letterkunde bestond in 2018-2019 uit: Jacqueline Bel, Ronny Boogaart, André Bouwman, Lieve De Wachter, Lotte Jensen, Ton van Kalmthout, Ann Marynissen, Hubert Meeus, Nelleke Moser, Jan Oosterholt, Esther Op de Beek, Margit Rem, Gijsbert Rutten, Nicoline van der Sijs, Remco Sleiderink, Yves T'Sjoen, Wim Vandenbussche, Freek Van de Velde en Geert Warnar.

André Bouwman, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ZEVENTIENDE EEUW OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

De Werkgroep Zeventiende Eeuw werd in 1985 opgericht. In het jaar 2018 was het bestuur als volgt samengesteld: J. Pollmann (voorzitter, tot 1 september 2018), J. Koppenol (voorzitter, vanaf 1 september 2018), A. van Strien (penningmeester), F. Diercks (lid), M. de Baar (lid), G. Verhoeven (lid) en N. Geerdink (secretaris). De Werkgroep telt rond de 400 leden. Er hebben leden opgezegd, maar er zijn ook leden bijgekomen, waardoor het ledental nagenoeg gelijk is gebleven ten opzichte van vorig jaar.

Eens per jaar houdt de Werkgroep een interdisciplinair congres, er wordt naar gestreefd deze congressen met enige afwisseling in Nederland en Vlaanderen te laten organiseren. Op zaterdag 25 augustus 2018 organiseerde de Werkgroep het jaarlijkse congres in het Dordrechts Museum onder de titel '1618 - Paniek in de Republiek'. Het congres werd bezocht door ca. 80 mensen. De congrescommissie bestond uit Lia van Gemert (UvA), Fred van Lieburg (VU), Marianne Eekhout (Dordrechts Museum) en Luc Duerloo (Universiteit Antwerpen). Het congres opende met een plenaire lezing van Geert Janssen. 's Middags waren er plenaire lezingen van René van Stipriaan en Luc Duerloo. Na de lunch verzorgde theatergroep De Kale een intermezzo met scènes uit Bredero's *Spaanschen Brabander*. Tijdens de parallelsessies op het congres spraken Jaap de Haan ('Oldenbarnevelt: politicus onder druk'), Cora van de Poppe ('Reizende herinneringen: Zuid-Nederlandse pamfletproductie als voorbeeld voor de remonstrantse herinneringsconstructie in het Noorden'), Joanna Skubisz ('Ghy die een ander leert, leert ghy u selven niet?' De werken van Jacob Cats uit de bibliotheken in Polen'), Marianne Eekhout ('De Bestandstwisten als inspiratiebron voor de kunst'), Fred van Lieburg ('Een profetes in Dordrecht'), Jeroen Jansen ('Een volkomen bloementuin, of: hoe uitgever Cornelis vander Plasse Bredero's talent strategisch uitbuitte (1618-1638)'), Hubert Meeus ('1618: nieuw leven in de literatuur in de Zuidelijke Nederlanden'), Jungyoon Yang ('Writing Epithalamia for the Glory of De Eglentier'), Jo Spaans ('De remonstranten als deelnemers aan en onderwerp van debat'), Paul Arblaster ('1618 seen from the South: the Republic in the Flemish pamphlet press'), Jasper van der Steen ('Een protestantse familie? Geloof, dynastieke identiteit en opvolgingsproblemen in het huis van Nassau').

Tijdens de jaarvergadering op het congres werd de tweejaarlijkse scriptieprijs uitgereikt aan Lilian Nijhuis (Radboud Universiteit) voor haar scriptie over de rol van de *Metamorfosen* van Ovidius in het werk van Joost van den Vondel. De jury bestond uit Helmer Helmers (Universiteit van Amsterdam), Carolina Lenarduzzi (Universiteit Leiden) en Femke Diercks (Rijksmuseum). In 2020 zal de prijs weer uitgelooft worden.

In 2018 zijn ook weer een aflevering van het jaarboek *De zeventiende eeuw* en twee nummers van het tijdschrift *Early Modern Low Countries* verschenen, waaronder een themanummer *The Newspaper in the Early Modern Low Countries* onder gastredactie van H. Helmers en A. der Weduwen. De tijdschriftredactie bestaat uit M. Prak (editor-in-chief), R. Dekoninck, B. Deseure, F. Dietz, H. Helmers, D. van der Linden, J. Noorman, J. Oddens, A. Singh en V. Soen; de jaarboekredactie uit M. de Baar, K. Brosens, C. Lenarduzzi, D. van der Linden, O. van Marion (tot 24 januari 2018), S. Reinders, J. Roelens, en G. Verhoeven.

Het volgende congres, 'Deugd en ondeugd. Morele scherpslijperij in de zeventiende-eeuwse Nederlanden', wordt op vrijdag 30 augustus 2019 gehouden in Antwerpen. De congrescommissie bestaat uit: Hubert Meeus (Universiteit Antwerpen), Johan Koppenol (VU

Amsterdam), Judith Noorman (Universiteit van Amsterdam), Herman Roodenburg (VU Amsterdam – Meertens Instituut), Anne-Laure Van Bruaene (Universiteit Gent) en Gerrit Verhoeven (Universiteit Antwerpen). De Call for Papers voor dit congres is verspreid, inzendingen waren mogelijk tot 1 april 2019.

Nina Geerdink (secretaris)

VERSLAG VAN DE WERKGROEP 18^E EEUW OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

De Werkgroep 18e Eeuw is in 1968 opgericht om het onderzoek op het terrein van de lange achttiende eeuw (1670-1830) te bevorderen, met bijzondere aandacht voor Nederland, België en de overzeese gebiedsdelen, en om mensen met belangstelling voor die periode met elkaar in contact te brengen. De Werkgroep ziet het verder als haar taak om dit onderzoek internationaal onder de aandacht te brengen. De Werkgroep is aangesloten bij de *International Society for Eighteenth-Century Studies* (ISECS). Wiep van Bunge vertegenwoordigt Nederland en België in het uitvoerend comité van ISECS als ‘co-opted member’.

Algemeen

De Werkgroep is een actieve vereniging met een aantal vaste en wisselende activiteiten per jaar. Het ledenaantal van de Werkgroep ligt momenteel op ongeveer 250 individuele leden en ongeveer 50 institutionele leden. De Werkgroep stelt zich uitdrukkelijk ten doel zowel een academisch als een niet-academisch publiek aan te spreken, wat zich vertaalt in de aard van haar activiteiten en publicaties. De Werkgroep organiseert elk jaar een wetenschappelijk congres en één of meer publieksactiviteiten. Daarnaast probeert zij op diverse manieren (jonge) onderzoekers te steunen en de zichtbaarheid van de lange 18de eeuw te bevorderen. De Werkgroep publiceert een jaarboek, Nederlandstalig en gericht op een breed publiek, dat alle leden ontvangen. Sinds 2017 participeert de Werkgroep tevens in het nieuwe online tijdschrift *Early Modern Low Countries*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw uitgeeft. De leden worden via een digitale nieuwsbrief, de website <http://www.18e-eeuw.nl/> en onze Facebook-pagina (<https://www.facebook.com/WerkgroepAchtttiendeEeuw/>) uitgebreid op de hoogte gehouden van het laatste nieuws, congressen, exposities, *calls for papers* en publicaties op het gebied van de achttiende eeuw.

In de afgelopen periode is één bestuurslid afgetreden: Ivo Nieuwenhuis verlaat het bestuur als secretaris. Ivo heeft jarenlang een centrale rol gespeeld binnen de Werkgroep, en we danken hem hartelijk voor zijn gedreven en enthousiaste inzet – niet in de minste plaats bij het organiseren van ISECS 2015! Ivo wordt vervangen door Wouter de Vries, als promovendus verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Daarnaast verwelkomt het bestuur van de Werkgroep ook Lien Verpoest als nieuw lid, docent en onderzoeker verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven. De samenstelling van het bestuur is daarmee als volgt: Fokko Jan Dijksterhuis (voorzitter), Wouter de Vries (secretaris), Henk Boels (penningmeester), Klaas Van Gelder, Beatrijs Vanacker, Lieke van Deinsen, Anna de Wilde, en Lien Verpoest.

Activiteiten

De Werkgroep stelt zich tot doel zowel een academisch als een niet-academisch publiek aan te spreken en te bedienen. Dit vertaalt zich onder andere in het brede scala aan activiteiten dat de Werkgroep aanbiedt, van academische congressen tot publieksavonden. Naast de activiteiten weerspiegelen ook het Jaarboek en het tijdschrift EMLC deze ambitie.

a) Jaarcongres, ‘Portraits and Poses’, 21-22 maart 2019

Op donderdag 21 en vrijdag 22 maart vond aan de Katholieke Universiteit Leuven het jaarcongres van de Werkgroep plaats, met als titel *Portraits and Poses: Representations of Female Intellectual Authority, Agency and Authorship in Early Modern and Enlightenment Europe*. Het was een geslaagd congres dat het thema van vrouwelijke autoriteit vanuit een veelheid van perspectieven verkende: van de strategieën die werden ingezet om deze autoriteit vorm te geven tot verschillen in historische context en sociale positie. Met drie *keynote lectures* en zeven sessies was het een waardevolle en stimulerende bijeenkomst.

b) Alexander J. P. Raat Congresssubsidiefonds

Om de bestudering van de achttiende eeuw te bevorderen heeft de Werkgroep met ingang van 2018 het Alexander J. P. Raat Congresssubsidiefonds opgezet met als doel jaarlijks één of twee congressen te financieren. De nadruk ligt daarbij op initiatieven van jonge onderzoekers. Per jaar is tweemaal €3.000.- beschikbaar voor een ééndaags congres, of éénmaal €6000,- voor een meerdaags congres. Van aanvragers wordt verwacht dat zij aan een aantal criteria voldoen, zo moeten zij promoveren of recentelijk gepromoveerd zijn, aan een Nederlandse of Vlaamse onderzoeksinstituten verbonden zijn en zich bezighouden met de bestudering van de geschiedenis en cultuur van de Nederlanden in de lange achttiende eeuw (1670-1830).

In 2018 is de congressubsidie toegekend aan het congres *Foreign Eyes on the Dutch Republic* (21-22 februari 2019), een initiatief van Paul Hulsenboom en Alan Moss, verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Het congres onderzocht de beeldvorming en stereotypering van de Republiek door achttiende-eeuwse buitenstaanders, door bijdragen van onder andere Lotte Jensen, Joep Leerssen en Gerrit Verhoeven.

c) Scriptieprijs

Met ingang van 2018 wordt de Scriptieprijs niet meer jaarlijks, maar nog slechts eens in de twee jaar uitgereikt, en wel in de oneven jaren. Zodoende wordt er in 2018 geen scriptieprijs uitgereikt. De deadline voor het indienen van scripties voor de eerstvolgende editie is 1 september 2019. Het dient hierbij te gaan om scripties die zijn voltooid tussen 1 juli 2017 en 1 september 2019. Aan de prijs is een geldbedrag verbonden, dat met ingang van 2018 verhoogd is tot 500 euro (dit was 250 euro). Daarnaast krijgt de winnaar de gelegenheid zijn scriptie om te werken tot artikel voor het jaarboek van de Werkgroep of het tijdschrift *EMLC*.

Tijdschrift en jaarboek

Per 2017 is het tijdschrift *De Achttiende Eeuw* een jaarboek geworden. Eenmaal per jaar, in het najaar, ontvangen de leden van de Werkgroep dit jaarboek, waarvan de voertaal in principe het Nederlands is. Het jaarboek wordt uitgegeven door uitgeverij Verloren te Hilversum. In 2018 gaf de Werkgroep een jublieumnummer uit, met als thema '250 jaar circus'. Het jaarboek stelt daarin fenomenen als kermis, circus en festiviteiten centraal, met bijdragen van onder andere Johan Verberckmoes en Wijnand Mijnhardt over onderwerpen als de *Thames Frost Fair* en achttiende-eeuwse Nederlandse kermisacts. Het nummer stond onder redactie van onder andere Sarah Adams (redactiesecretaris), Thomas von der Dunk en Elwin Hofman. In 2019 staat het jaarboek in het thema van Daniel Defoe's *Robinson Crusoe*, dat driehonderd jaar geleden voor het eerst het licht zag. Gastredacteur is Peter Altena.

Hiernaast participeert de Werkgroep sinds 2017 in het nieuwe digitale open-access tijdschrift *Early Modern Low Countries (EMLC)*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw beheert. Dit tijdschrift is bedoeld als internationaal platform voor het onderzoek naar de Lage Landen in de vroegmoderne periode (1500-1800). De voertaal is in principe het Engels. De redactie van het tijdschrift wordt voorgezeten door Maarten Prak. Tot de redactie behoren verder specialisten op zowel het gebied van de zeventiende als dat van de achttiende eeuw.

In 2018 publiceerde *EMLC* twee afleveringen, één met als thema 'The Newspaper in the Early Modern Low Countries', onder redactie van Helmer J. Helmers en Arthur van der Weduwen, en een tweede aflevering met artikelen over onderwerpen als slavernij en zelf-representatie in Nederlands theater rond 1800 en de verbeelding van geweld in de werken van Jan Luyken.

Wouter de Vries, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP DE MODERNE TIJD OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Samenstelling bestuur

Matthijs Lok (UvA) heeft na zeven jaar in december 2018 afscheid genomen van het bestuur als secretaris. Jenny Reynaerts (Rijksmuseum) bleef voorzitter en Lotte Jensen (RU Nijmegen) penningmeester. Verder zijn Gita Deneckere (UGent) en Robert Verhoogt (MinOCW) lid van het bestuur gebleven. In 2018 heeft het bestuur daarnaast drie nieuwe leden gekregen: Anne Petterson (UL), Diederik Smit (UL) en Marjet Brolsma (UvA), die Lok opvolgde als secretaris.

Jaarcongres 'Migratie en identiteit'

Het jaarcongres vond plaats op vrijdag 14 december in de Doelenzaal van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Thema van het congres in 2018 was 'Migratie en identiteit', een actueel onderwerp dat ruime publieke belangstelling trok. De zaal was goed gevuld met circa vijfenzeventig betalende bezoekers, exclusief de acht sprekers. Op het jaarcongres spraken diverse wetenschappers uit Nederland en Vlaanderen, maar ook publiekshistorici en vertegenwoordigers van musea (Anne Frank Huis, Red Star Line Museum in Antwerpen en het op te richten Landverhuizersmuseum in Rotterdam). Niet alleen qua sprekers, maar ook qua onderwerpen waren de lezingen zeer afwisselend en gaven aanleiding tot interessante vragen en een levendige discussie met het publiek na afloop.

Het jaarcongres werd geopend door werkgroepsvoorzitter Jenny Reynaerts, die ook het congres voorzat en de slotbeschouwing verzorgde. De inleidende lezing was van Jan Lucassen (IISG) die een historisch overzicht schetste van 'Immigratie, integratie en identiteit in Nederland: ups en downs c. 1780-1940' (UvA). Daarna volgden bijdragen van Anne Winter (VUB) over 'Migratie, *belonging* en beleid in de Zuidelijke Nederlanden: België, c. 1780-1914' en Vincent van Zuilen (stadshistoricus Leiden) over 'Duitse gastvrijheid in Leiden. Werk, leven en integratie van twee Duits-Lutherse herbergiersfamilies in het Heerenlogement aan de Burcht (c. 1750-1820)'.

Na de pauze spraken: Anna Rademakers (KB - 'J.J. Eeckhout, een Belgische schilder in Den Haag (1831-1844)'); Marie-Charlotte Le Bailly (Red Star Line Museum - 'Trans-Atlantisch verbonden. Communicatie via prentbriefkaarten tussen landverhuizers in Amerika en achterblijvers in Europa, c. 1900-1940'); Angela Boone (onafhankelijk onderzoeker - 'Duitse vluchtelingen in Nederland. Wijzigingen in het beleid van de Nederlandse regering in de periode 1914 tot 1951') en Gertjan Broek (Anne Frank Stichting - 'Migranten rond het Achterhuis van Anne Frank'). Het congres werd afgesloten met een intrigerende presentatie van de voorzitter van de Stichting Droom en Daad en voormalig directeur van het Rijksmuseum Wim Pijbes over de plannen voor een nieuwe plek van herinnering in de Fenixloodsen op Katendrecht in Rotterdam over de miljoenen landverhuizers die hiervandaan met de Holland-Amerika lijn naar de Nieuwe Wereld emigreerden.

Een slotdiscussie volgde over de relatie tussen migratie en identiteitsvorming in de negentiende en vroege twintigste eeuw en de parallellen tussen dit tijdvak en het heden. Het congres werd afgesloten met een borrel en sprekersdiner in restaurant Haesje Claes.

Het jaarcongres van 2019 zal gaan over het actuele thema 'Rampen'. De call for papers wordt verzonden in april van dit jaar.

Van Lenneplezing

Op donderdag 4 oktober, in Spui25 in Amsterdam, organiseerde de Werkgroep De Moderne Tijd in samenwerking met Jan Rock van de opleiding Nederlands van de Faculteit der Geesteswetenschappen van de UvA de negende Jacob van Lenneplezing, verzorgd door Marita Mathijssen (emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam).

Mathijssen sprak in de goedbezochte lezing over het thema ‘Ken ik u ergens van? De lezer van de negentiende eeuw’. Met haar lezing over de negentiende-eeuwse lezer en wat hem intrigeerde en bewoog, verkende Mathijssen nieuwe mogelijkheden voor een herziene geschiedenis van de 19de-eeuwse Nederlandse literatuur. Zij ging daarbij in op vragen als: ‘Wie las wat in de negentiende eeuw?’, ‘Hoe helpt het toegenomen aanbod gedigitaliseerde bronnen ons deze vraag te beantwoorden?’, ‘Wat maakt een boek invloedrijk?’ en ‘Wat betekenden boeken eigenlijk voor de negentiende-eeuwer?’. Mathijssen maakte duidelijk dat de negentiende eeuw andere lezers voortbracht dan de voorafgaande eeuw van de Verlichting had gedaan.

Tijdschrift

De in 2017 ingezette modernisering van *De Moderne Tijd* (die gestalte kreeg in de naamsverandering en bredere periodisering, een vernieuwde layout en de digitalisering van oudere jaargangen) werd in 2018 verder voortgezet door meer afbeeldingen in kleur te publiceren. Eind 2018 waren er 360 abonnees, redactie en bestuur niet meegerekend.

Het tijdschrift verscheen drie keer in 2018. Het eerste nummer bevatte bijdragen van jonge en gevestigde onderzoekers over diverse onderwerpen, variërend van het Museum voor Onderwijs en Kunst te Rotterdam in 1880-1886 tot Eduard Du Perrons *Cahiers van een lezer*, van exotisme en nationalisme in het Indische oeuvre van Willem Jacobsz. Hofdijk tot de beeldende kunst in het tijdschrift *Nieuw Rusland*. In het tweede nummer kwam eveneens een breed scala aan (cultuur)historische onderwerpen uit de negentiende en vroege twintigste eeuw aan de orde (met o.a. artikelen over Wilhelmina Drucker, Piet Mondriaan en het conservatieve *Dagblad van Zuidholland en 's-Gravenhage*). Ook bevatte dit nummer een interessant en actueel relevant artikel over ‘Onder de huid van Zwarte Piet. (Schrik)figuren rond het Sint-Nicolaasfeest in de negentiende eeuw’. De auteurs, Hanneke Nap, Iris van der Zande, Eelco Kramer, Gonda van den Heuvel, waren eerder betrokken bij de ontwikkeling van de in Maassluis en Dokkum vertoonde tentoonstelling ‘Wie komt er alle jaren? Van bisschop tot boeman’. Het derde nummer was een dubbelnummer (nr. 3-4) gewijd aan het thema ‘Mens en dier’ waarin de congresbijdragen van het jaarcongres van 2017 werden gepubliceerd. Hiermee loopt het tijdschrift wat frequentie betreft op schema.

De redactie bestond in 2018 uit: Jan Hein Furnée, Rutger Helmers (eindredacteur), Annemieke Hoogenboom, Eveline Koolhaas-Grosfeld (beeldredacteur), Ben de Pater (redactiesecretaris), Tom Sintobin, Leonieke Vermeer, Paul Reef en Jeroen van Zanten (Boekzaal). Contactpersoon namens de werkgroep De Moderne Tijd is Anne Petterson.

Marjet Brolsma, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP INDISCH-NEDERLANDSE LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Het bestuur van de Werkgroep, dat tevens de redactie vormt van het tijdschrift *Indische Letteren*, bestond uit: Jacqueline Bel, Petra Boudewijn, Rick Honings (hoofdredacteur), Geert Onno Prins, Inge Tromp, Coen van 't Veer (penningmeester) en Peter van Zonneveld (voorzitter). Met veel dank hebben we afscheid genomen van Lydia Manusama en Paulien Schuurmans. In maart 2019 is Arnoud Arps toegetreden tot de redactie. Het totaal aantal leden van de Werkgroep bedroeg op 31 december 2018 564.

Op vrijdag 15 juni 2018 organiseerde de Werkgroep een lezingenmiddag rond het thema: De 'Grote Vijf' en Indië. Olf Praamstra sprak over Gerard Reve, Aleid Truijens over Hella S. Haasse, Tom Pfijs over W.F. Hermans, Peter van Zonneveld over Harry Mulisch en Onno Blom over Jan Wolkers. Tevens vond de boekpresentatie plaats van de bundel *Indisch leven in Den Haag 1930-1940* van Herman Salomonson, bezorgd en ingeleid door Gerard Termorshuizen en Coen van 't Veer.

Op vrijdag 28 september 2018 hield Remco Raben in Leiden de Tweede Indische Letteren Lezing onder de titel: *De toekomst van het postkoloniale verleden. De representatie voorbij*.

Op zondag 4 november 2018 hield de Werkgroep haar jaarlijkse Bronbeek-symposium. Ditmaal was het thema: Liefde en lust in de Indische letteren. Sarah Badwy hield een lezing onder de titel: *Geëxalteerde romantiek en ontoegankelijke vrouwen. Het Hollands trouwideaal in Carry van Bruggens* Een Indisch huwelijk. Frank Okker sprak over: *Onder de gordel (van smaragd). Met als ondertitel: De Indische biograaf en de liefde*. Gerard Termorshuizen belichtte het onderwerp Dominique Berretty en de vrouwen onder de titel: *'Hij was een groot charmeur, maar een moeilijk echtgenoot'*. Hierna volgde de presentatie van de biografie *Een groots en meeslepend leven. Dominique Berretty – Indisch persmagnaat*, door Gerard Termorshuizen en Coen van 't Veer. Na de Indische lunch sprak Petra Boudewijn over: *Trouwen in de tropen. Relatieadviezen uit de Indische letteren*. Het onderwerp van de lezing van Kees Snoek was: *Liefde zonder protocol. Lust en liefde bij Du Perron*.

Indië als exotisch lustoord? Opvattingen over seksualiteit in de koloniale roman was het onderwerp van de lezing van Jacqueline Bel. Hierna sprak Vilan van de Loo over: *Liefde, lust en hartzeer in de Nederlands-Indische letteren*. Na de theepauze ging Peter van Zonneveld in gesprek met Xaviera Hollander ('The Happy Hooker') over haar vader Mick de Vries, de beste vriend van Simon Vestdijk, waarbij ook haar kamptijd ter sprake kwam.

Op vrijdag 8 maart 2019 hield de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde een lezingenmiddag in Leiden. Dirk Hulst sprak over: *Toneel op transport. De transfer van theater tussen Batavia en de Republiek, circa 1755-1765*, Ruben vanden Berghe over: *'Maar een spookhistorie'. Contemporaine recensenten over Louis Couperus'* De stille kracht, en Janneke van der Veer over: *Onrustig is ons hart. Een Indische roman van Diet Kramer*. Na de theepauze sprak Peter van Zonneveld met Reggie Baay over zijn boek *Het kind met de Japanse ogen* (2018).

Peter van Zonneveld, voorzitter

VERSLAG VAN DE WERKGROEP BIOGRAFIE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Jarenlang was het mogelijk maken van de verschijning van *Tijdschrift voor Biografie* de voornaamste activiteit van de Werkgroep biografie. In 2017 is echter besloten te stoppen met het tijdschrift, hoofdzakelijk omdat de uitgave door het beperkte aantal abonnees financieel nog moeilijk te dragen was. Daarnaast werd het – mede door de toenemende werkdruk in de academische wereld – ook steeds moeilijker voldoende kopij te vinden voor drie nummers per jaar en om mensen te motiveren tot de redactie toe te treden.

In 2018 heeft de werkgroep zich vooral beziggehouden met de voorbereiding van een doorstart. Daarbij zijn verschillende pistes verkend. In eerste instantie werd gedacht aan een doorstart in de vorm van een digitaal, Engelstalig, *peer reviewed* jaarboek (in open-access-vorm). De werkwijze die ons daarbij voor ogen stond, was de volgende: jaarlijks zou een symposium georganiseerd worden en uit de papers die daar werden gepresenteerd zou een selectie worden gemaakt voor de digitale publicaties.

Gaandeweg echter kristalliseerde zich een andere optie uit: die van een digitaal biografisch jaarboek dat zich – met grotendeels Nederlandstalige bijdragen – primair richt op een breed Nederlandstalig publiek van biografievrienden, maar daarnaast ook enkele *peer reviewed* artikelen zal bevatten (mogelijk in het Engels). Een deel van deze bijdragen zal tevens de basis vormen van een door de werkgroep georganiseerd jaarlijks congres. Eind 2018 is definitief gekozen voor deze optie.

Om een dergelijk digitaal jaarboek mogelijk te maken is de werkgroep gesprekken aangegaan met de Groningen University Press, die een gratis platform biedt voor digitale seriële uitgaven. Dit liep zeer voorspoedig en met hulp van deze uitgeverij is inmiddels een digitale omgeving ontwikkeld waar dit alles een plaats kan krijgen. Het format staat ook toe om doorlopend recensies op te nemen en andere bijdragen als columns of verslagen van bijeenkomsten. Bijzonder hierbij is dat Groningen University Press ook ruimte biedt voor digitale archivering van alle oude nummers van het *Tijdschrift voor Biografie* en diens voorganger het *Biografie Bulletin*.

Niet alleen het tijdschrift, maar ook de samenstelling van de werkgroep is aan verandering onderhevig geweest. Een deel van de oude ploeg is teruggetreden. Zo hebben Gerard Borst, Dennis Kersten, Anne Marie Mreijen en Jaap Bos afscheid genomen. Momenteel wordt gewerkt aan de uitbouw van een nieuwe ploeg om met het nieuwe digitale jaarboek van start te kunnen gaan. Rozemarijn van de Wal en Abel Streefland hebben hun engagement bij de werkgroep voortgezet en kregen daarbij het gezelschap van onder meer Annemieke Klijn, Louis van den Hengel, Fia Dieteren en Laura van Hasselt. Mineke Bosch (voorzitter) zal in de loop van 2019 aftreden, net als Nele Beyens (penningmeester). Voorlopig echter blijven zij nog betrokken bij de werkgroep om de doorstart te begeleiden.

Het bestuur is op 1 april 2019 nog steeds als volgt samengesteld: Mineke Bosch (voorzitter), Nele Beyens (penningmeester), Rozemarijn van de Wal (secretaris).

Rozemarijn van de Wal, secretaris

VERSLAG VAN DE NEDERLANDSE BOEKHISTORISCHE VERENIGING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

25-jarig jubileum

In 2018 bestond de Nederlandse Boekhistorische Vereniging 25 jaar. Dat werd groots gevierd op vrijdag 1 juni aan de Vrije Universiteit Amsterdam met een jubileumcongres over de toekomst van de boekgeschiedenis, getiteld *Nieuwe wijn én nieuwe zakken. Perspectieven in boekhistorisch onderzoek*. Het goedbezochte congres met ca. 100 bezoekers was tweeledig: enerzijds werd er aandacht geschonken aan nieuwe (digitale) methoden en technieken ten dienste van de boekwetenschap, anderzijds lieten onderzoekers uit verwante disciplines hun licht schijnen op de boekgeschiedenis, om nieuwe vragen op te werpen. De korte presentaties van lopend onderzoek werden afgewisseld met prikkelende columns. Het volledige programma is terug te vinden op de website van de NBV: <https://www.boekgeschiedenis.nl/jubileumcongres-op-1-juni/>. Tijdens de pauzes waren er posterpresentaties van studenten te bekijken en toonde conservator Willemien van Dijk enkele bijzondere stukken uit de Bibliotheek van de VU.

In het kader van het 25-jarig jubileum was de dag na het congres, op zaterdag 2 juni 2018, een geslaagde workshop georganiseerd bij AGA LAB, het oudste grafische atelier in Nederland, opgericht in 1958 (agalab.nl). Onder leiding van enkele toppers uit de grafische wereld – Thomas Gravemakers, Eric Levert, Henk van der Spoel, Jan-Pieter Karper en Geert Schriever – konden deelnemers zelf aan de slag met oude en nieuwe druktechnieken en drukmaterialen.

Voorafgaand aan het jubileumcongres op 1 juni 2018 vond de jaarvergadering plaats. Naast bespreking van de gebruikelijke onderwerpen en goedkeuring van de jaarstukken werd er afscheid genomen van Steven Claeysens, die 6 jaar lang veel heeft betekend voor de NBV als bestuurslid en secretaris. De vergadering ging akkoord met het aanblijven van Irene Schrier (tweede termijn) en aanvaardde Andrea van Leerdam en Gwendolyn Verbraak (secretaris) als nieuwe bestuursleden. Tot slot presenteerde de voorzitter Jan Bos een gloednieuwe katoenen NBV-draagtas met daarop een kunstwerk van Pyhai Jin en werd het 25e deel van het Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis gepresenteerd. Ter gelegenheid van het jubileum waren alle omslagen van voorgaande jaargangen erin afgedrukt. De redactie van *Jaarboek 25* bestond uit Saskia van Bergen (hoofdredacteur), Lieke van Deinsen, Erik Geleijns, Mart van Duijn, Arno Kuipers (redactiesecretaris), Djoeke van Netten, Daphne Wouts en Sylvia van Zanen.

Excursies

De NBV organiseerde in de periode 2018-2019 weer een aantal excursies voor haar leden, die allemaal waren volgeboekt.

Op 1 oktober 2018 werden we rondgeleid door dr. Jacob van Sluis langs de tentoonstelling ‘Land van Latijn’ in Museum Martena in Franeker en maakten we een stadswandeling langs belangwekkende gebouwen uit de universitaire geschiedenis.

Op zondagmiddag 18 november gaf Felix de Marez Oyens, oud-veilingmeester van het gerenommeerde internationale veilinghuis Christie’s en president van de B.H. Breslauer Foundation, voor een groep van ongeveer 25 NBV-leden en andere belangstellenden een lezing over veilingen en boekgeschiedenis in Museum Meermanno, Den Haag. Hij toonde met sprekende voorbeelden aan hoe het veilingwezen heeft bijgedragen aan de opbouw van

goede collecties in bibliotheken, en derhalve een impuls heeft gegeven aan wetenschappelijk onderzoek.

Op zaterdag 12 januari 2019 verzorgden prof. dr. Sabrina Corbellini en dr. Margriet Hoogvliet een rondleiding langs de door hen geïnitieerde tentoonstelling 'De stad als klooster' in het Museum voor Religieuze Kunst in Uden. Na afloop van de rondleiding konden we enkele boeken uit de collectie van het klooster waar het museum gevestigd is van dichtbij bekijken, waaronder twee prachtig verluchte muziekhandschriften (antifonaria) en een editie uit 1512 van Ludolf van Saksens *Leven ons liefs heeren Ihesu Christ*. Het verslag van deze dag is hier te vinden: <https://www.boekgeschiedenis.nl/verslag-excursie-de-stad-als-klooster/>

Op zaterdag 2 maart 2019 vond een excursie naar Deventer plaats, waar dr. Suzan Folkerts ons de nieuwe Bibliotheek Deventer liet zien en ons rondleidde langs de tentoonstelling 'Deventer Boekenstad. Twaalf eeuwen boekcultuur aan de IJssel' in Museum De Waag.

Voor de komende periode heeft de NBV al enkele evenementen gepland.

Op 28 april 2019 zal Kasper van Ommen een toelichting geven op de tentoonstelling over Art Nouveau-boeken van Dijsselhof, Lion Cachet en Nieuwenhuis in Museum Meermanno, Den Haag.

Op 15 juni 2019 zal de jaarvergadering plaatsvinden in het Noord-Hollands Archief, Haarlem. Na de vergadering en de bijbehorende stukken zullen we daar een presentatie krijgen van bijzondere exemplaren uit de collecties van Koninklijke Joh. Enschedé door Mart van de Wiel en de Oude Boekerij door Anneke van den Bergh.

Eind november 2019 zal een excursie naar de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg worden georganiseerd.

Leden

Het ledental van de NBV stijgt licht in de periode 2018-2019, met: 469 in maart 2016, 468 in maart 2017 en 465 in maart 2018 en 475 in maart 2019. De aanwas van nieuwe leden blijft een terugkerend agendapunt op de bestuursvergaderingen en er worden verschillende praktijken ondernomen, zoals de NBV-draagtas met bijbehorende prijsvraag voor de leukste foto op Facebook en vergroting van naamsbekendheid door gebruik van social media, de NBV-discussielijst en de NBV-website (www.boekgeschiedenis.nl). Er zijn enkele nieuwe online rubrieken geïntroduceerd, zoals mijlpalen in de boekgeschiedenis op Facebook en De Boekenmolen op de NBV-website, met aandacht voor NBV-leden en hun liefde voor (de geschiedenis van) het boek. De Facebook-pagina van de NBV wordt gevolgd door 790 personen. De NBV-discussielijst telt 219 leden.

Bestuur

Het bestuur bestond in de verslagperiode uit: Jan Bos (voorzitter; bestuurslid sinds 2013), Steven Claeysens (secretaris, afgetreden in juni 2018 na 2 termijnen), Arnold Lubbers (penningmeester, bestuurslid sinds 2014), Andrea van Leerdam (bestuurslid sinds juni 2018), Nelleke Moser (bestuurslid sinds 2013), Andrea Reyes Elizondo (bestuurslid sinds 2016), Irene Schrier (bestuurslid sinds 2015), Gwendolyn Verbraak (secretaris, bestuurslid sinds juni 2018), Herre de Vries (bestuurslid sinds 2017).

Het bestuur van de NBV kwam in de verslagperiode 5 keer voor overleg bijeen, namelijk in 2018 op 16 april, 7 mei, 20 september, en in 2019 op 19 februari en 19 maart. Daarnaast had het bestuur samen met redactieleden van het jaarboek op 10 november een heidag in Nijmegen, na bezoek aan de tentoonstelling 'Ik, Maria van Gelre' in Museum Het Valkhof. In Nijmegen werden ledenwerfacties besproken en toekomstplannen gemaakt.

Enkele ideeën die naar voren kwamen: aanstelling van studentbestuurslid, faciliteren van een week catalogiseerwerkzaamheden voor jonge boekwetenschappers in bijvoorbeeld kloosters in samenwerking met het Huizinga Instituut, vervaardigen van een boekenlegger om te verspreiden tijdens colleges, promovendi profileren op de website, platform bieden aan studenten om onderzoek te presenteren (bijvoorbeeld posterpresentaties tijdens de ALV), internationale excursies organiseren, bij activiteiten aanwezig zijn met een stand (bijvoorbeeld de boekkunstbeurs in de Pieterskerk in Leiden), samenwerking zoeken met de Franse Boekhistorische Vereniging, zichtbaar zijn tijdens SHARP 2020 in Amsterdam.

Gwendolyn Verbraak, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP CARAÏBISCHE LETTEREN OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Het bestuur bestond in het huidige verslagjaar uit: Michiel van Kempen (voorzitter), Paulette Smit (secretaris), Peter Meel, Noraly Beyer, Valika Smeulders en Charlotte Doornhein. De functie van vicevoorzitter is vacant.

Het bestuur kwam in verschillende samenstellingen bijeen op 12 april, 13 november 2018 en daarnaast waren er enkele bijeenkomsten *en petit comité*.

Zesde Rudolf van Lier Lezing

Op 15 februari 2019 hield Valika Smeulders (verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden, het Rijksmuseum in Amsterdam en stichting Pasado Presente in Den Haag) de zesde Rudolf van Lier Lezing. Haar voordracht was getiteld 'Muzik di zumbi: Caribische stemmen in Nederlandse musea'.

De lezing kwam tot stand zonder externe geldbronnen en is geheel in eigen beheer van de Werkgroep geproduceerd.

In haar mooi geconstrueerde en persoonlijk getinte lezing ging Smeulders in op de omgang met Caraïbisch erfgoed in Nederlandse musea. Zij constateerde dat de aandacht hiervoor weliswaar toeneemt, maar dat meerstemmigheid in het historisch narratief nog altijd een uitdaging is. Een groot deel van de Nederlanders hecht aan een inclusief perspectief, maar er is ook een groep die een voorkeur heeft voor een uitsluitend perspectief dat één specifieke groep centraal stelt.

Het 'elders' vertellen of apart organiseren van onderbelichte verhalen vindt ook plaats. Een recent voorbeeld daarvan is de Afro-Nederlandse organisatie The Black Archives. De zelfgekozen institutionele afzijdigheid van dit type organisaties maakt het mogelijk om te werken naar eigen inzichten, zonder concessies te hoeven doen aan als knellend ervaren institutionele keurslijven.

Daarnaast is er een organisatie als het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Dat richt zich op het registreren van immaterieel erfgoed. Met die benadering hebben gemeenschappen een nieuw emancipatiemiddel in handen, een mogelijke sleutel tot zelfrepresentatie op eigen voorwaarden, binnen de bestaande erfgoedwereld.

Smeulders stelde zichzelf de vraag hoe verder te gaan met deze parallelle ontwikkelingen. Verdient het de voorkeur om Caraïbische stemmen een plaats te geven binnen verzuilde narratieven of dienen deze te worden opgenomen in een vernieuwend eenheidsnarratief?

In een afgewogen betoog maakte de spreekster duidelijk dat zij voorstander is van het toewerken naar een eenheidsnarratief, mits terdege rekening wordt gehouden met bottom-up initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van immaterieel erfgoed: 'Wat de Nederlandse erfgoedwereld zou winnen door het structureel omarmen van de lessen van Caraïbische culturele ondernemers, is een narratief van de Nederlander niet als overwinnaar, maar als veelzijdig mens. Een narratief van Nederland in de wereld en de wereld in Nederland.'

Een panel bestaande uit Marco van Baalen (Haags Historisch Museum), Dyonna Benett (Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland) en Mitchell Esajas (The Black Archives) reageerde op de lezing van Smeulders waarna er zich een onderhoudende discussie met de zaal ontspon onder leiding van Peter Meel die de avond presenteerde. Er tekende zich onder de aanwezigen een draagvlak af voor het door de spreekster bepleite eenheidsnarratief.

De bijeenkomst werd bezocht door circa 150 mensen. Onder de toehoorders bevonden zich de Gevolmachtigd Minister van Sint Maarten, mevrouw J. Wuite, en de plaatsvervangend Gevolmachtigd Minister van Curaçao, mevrouw Eunice Eisdén.

De Rudolf van Lier Lezing is vernoemd naar de bekende socioloog, historicus, schrijver en dichter Rudolf van Lier. Deze was meer dan dertig jaar buitengewoon hoogleraar in de sociologie en cultuurkunde van Suriname, de Nederlandse Antillen en het Caraïbisch gebied aan de Universiteit Leiden. Daarnaast was hij vele jaren als hoogleraar verbonden aan de Landbouwniversiteit Wageningen. Voorafgaande aan de lezing droeg Michiel van Kempen, voorzitter van de Werkgroep, 'Suriname 1948' voor. In dit gedicht memoreert Shrinivási (pseudoniem van Martinus Haridat Lutchman, 1926-2019) de flamboyante persoonlijkheid die Van Lier bij leven was.

De tekst van de lezing van Valika Smeulders en een foto-impressie van de avond zijn te vinden op de website van de Werkgroep Caraïbische Letteren: <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/valika-smeulders-muzik-di-zumbi-caribische-stemmen-in-nederlandse-musea/> en <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/valika-smeulders-gaf-rudolf-van-lierlezing/>.

De website van de Werkgroep Caraïbische Letteren fungeert als informatievoorziening en vraagbaak voor vele Caraïbische Nederlanders en andere geïnteresseerden die hun weg zoeken binnen de Caraïbische culturele wereld. De blog Caraïbisch Uitzicht, is een zeer goed bezocht onderdeel van de website.

Paulette Smit, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ‘VERENIGING “HET BILDERDIJK-MUSEUM”’ OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Dit is het eerste jaarverslag van de Vereniging ‘Het Bilderdijk-Museum’ dat geschreven wordt ten behoeve van het verslag van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.

In de zomer van 2018 sloot de Vereniging een overeenkomst met de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Bij deze overeenkomst werd de collectie van de Vereniging – met uitzondering van de schilderijen – in langdurig bruikleen gegeven aan de Maatschappij. De Universiteitsbibliotheek Leiden verzorgt het beheer, zoals ook voor de overige collecties van de Maatschappij. De verhuizing zal in de loop van 2019 plaatsvinden.

De eerder genoemde overeenkomst regelde tevens dat de Vereniging de status van ‘Werkgroep’ van de Maatschappij verwierf, met de daarbij behorende rechten en plichten. Het bestuur wil de vorige Maatschappij-voorzitter, Wijnand Mijnhardt, huidig voorzitter Jaap Goedegebuure en alle betrokken medewerkers van de Maatschappij en de Universiteitsbibliotheek Leiden graag danken voor hun gastvrij optreden en voor hun inzet om de transformatie te laten slagen. Daarnaast past een woord van grote dank jegens de Vrije Universiteit, en met name haar bibliotheekmedewerkers, die vele tientallen jaren als een goed huisvader de collectie hebben beheerd en die loyaal medewerken om een en ander tot een goed einde te brengen.

Een punt van aanhoudende zorg voor het bestuur is bij dit alles nog wel de toekomst van de kleine collectie schilderijen, waar een goed onderdak voor wordt gezocht. We hopen hierover in het volgende verslag een gunstig bericht te kunnen melden.

De Vereniging telde eind 2018 zo’n 130 leden. In het verslagjaar bestond het bestuur uit: Lotte Jensen (nieuw per 22-2-2019), Gert-Jan Johannes (tot 10-1-2019 voorzitter, daarna secretaris), Jeroen Koch (nieuw per 23-3-2018), Lesley Monfils (tot 10-1-2019 secr.), Jan Noordegraaf (lid tot 23-3-2018), Fred van Lieburg (nieuw per 23-3-2018), Rick Honings (voorzitter m.i.v. 10-1-2019), Ellen Krol en Monique van Rooijen (penningmeester). Wegens drukke werkzaamheden zag Monfils zich genoodzaakt zijn secretariaat per 10-1-2019 over te dragen aan voorzitter Johannes, waarna Honings de voorzitterstaak overnam van Johannes.

De jaarlijkse Algemene Ledenvergadering vond in 2018 plaats op 23 maart. De gebruikelijke, aansluitende lezingenmiddag werd deze keer georganiseerd in samenwerking met de Stichting Het Réveil-Archief en trok zo’n 35 toehoorders. Het thema was: *Het einde der tijden of een nieuw begin?* Peter Raedts sprak hier over *Ultramontanisme en Romantiek*; Rie Hilje-Kielman sprak - onder de titel ‘Welk een toekomst grijnst mij aan’ over *Bilderdijk, het Réveil en de Franse Revolutie*; terwijl Jeroen Koch een breed panorama ontvouwde onder de titel: *Geloven na Armageddon. Christelijke reacties op de Franse Revolutie en Napoleon, de Eerste en de Tweede Wereldoorlog*. Tijdens de afsluitende borrel konden Bilderdijkianen en Réveillisten elkaar verder spreken over eeuwenoude verschillen en overeenkomsten tussen de beide groeperingen.

Een Bijzondere Algemene Ledenvergadering, ter bespreking van het bestuursvoorstel tot bovengenoemde overeenkomst met de Maatschappij, vond plaats op 25-4-2018. De uitslag van de stemming over het voorstel leverde een zeer ruime meerderheid op voor toestemming aan het bestuur tot het aangaan van de bedoelde overeenkomst.

De jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van 2019 vond plaats op 22 februari en werd voor het eerst in de Leidse universiteitsbibliotheek gehouden. De aansluitende lezingenmiddag trok ruim 60 toehoorders en droeg het thema: *Spelen, leven, sterven. Bilderdijk en het gezinsleven*. Eveline Koolhaas-Grosfeld sprak over *Jacob de Vos Wzn. en Willem Bilderdijk. Twee vroege 'striptekenaars' over hun kinderen*. Gert-Jan Johannes sloot hierbij aan met de lezing *'En hier vliegt hy, om de klucht...'* *Bilderdijk als pionier van de luchtreis per vlieger*. Na de pauze volgde, met Peter van Zonneveld, gepaste treurnis om *Leven en sterven van Julius Willem Bilderdijk*, en met Rick Honings meer algemeen om het onderwerp *'Mijn tranen stromen nog'*. *Willem Bilderdijk en Katharina Wilhelmina Schweikhardt over de dood van hun kinderen*. De presentatie van een gelijknamige bundel, verzorgd door Rick Honings en Marinus van Hattum, sloot hier naadloos bij aan. Het eerste exemplaar werd aangeboden aan Kurt de Belder, directeur van de Universiteitsbibliotheek Leiden, die in zijn dankwoord tevens de Vereniging welkom heette in Leiden.

Najaar 2018 verscheen de jaarlijkse aflevering van het verenigingstijdschrift *Het Bilderdijk-Museum*, onder redactie van Marinus van Hattum en Ton Geerts, en vormgegeven door Hans Seijlhouwer. Naast de tekst van de lezingen op het symposium van 2018 bevatte het weer boekbesprekingen, artikelen over nieuw ontdekte documenten, edities van eerder niet uitgegeven teksten, etc.

Helaas bleek in het verslagjaar de vreugde om het interessante en fraai vormgegeven tijdschrift een keerzijde te hebben. Het vormt een substantiële kostenpost voor een vereniging die, zoals de meeste letterkundige en culturele organisaties, kampt met een teruglopend ledental. Op zichzelf zou het voor de hand liggen over te schakelen op een digitale uitgave. Het bestuur houdt het er echter vooralsnog op dat een tastbaar tijdschrift voor de overgrote meerderheid der leden een zeer welkom geschenk vormt. Ook hoopt het bestuur dat de nieuwe ontwikkelingen rond de collectie, alsmede de nieuwe status van de Vereniging als 'Werkgroep' van de Maatschappij, een positieve impuls aan het ledental zullen geven.

In het verslagjaar werd het bestuur geconfronteerd met een kwestie die indirect te maken heeft met de trend tot digitalisering: de nieuwe Privacywetgeving. De consequenties voor een kleine vereniging als de onze zijn nog niet geheel duidelijk, maar het bestuur streeft ernaar zo spoedig mogelijk aan alle eisen te voldoen.

Het komende jaar zal in het teken staan van de verhuizing van de collectie naar Leiden. De bedoeling is om van de komende Algemene Ledenvergadering, te houden op 21-2-2020, een feestelijke bijeenkomst te maken voor alle leden en alle betrokkenen bij de Maatschappij, de Universiteitsbibliotheek Leiden en de Universiteitsbibliotheek van de VU. Het streven is dan tevens een boek te presenteren waarin de rijkdom van de in Leiden samengekomen Bilderdijkcollecties van Vereniging en Maatschappij wordt belicht.

Gert-Jan Johannes, secretaris

VERSLAG NIEUW LETTERKUNDIG MAGAZIJN OVER HET VERENIGINGSJAAR 2018-2019

Het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, het tijdschrift van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, is in 2018 tweemaal verschenen.

Het mei-nummer was gewijd aan het laatste jaar van de ‘Grote Oorlog’: 1918. Honderd jaar na het einde van WO I reflecteerden de auteurs op historische en culturele gebeurtenissen in Europa. Twee artikelen behandelden bijzondere boekverschijningen: het poëziedebuut van Dèr Mouw en *Titaantjes* van Nescio. Het laatste werk staat ook in het overzicht dat Kasper van Ommen samenstelde van boekbanden en tijdschriftomslagen die verschenen in 1918. Hij toonde de mooiste exemplaren uit de collectie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Peter Janzen en Frans Oerlemans, de biografen van Willem Kloos, schreven over de toekenning van de Tollensprijs in tijden van honger. Menno Voskuil blikte terug op de ‘mythe’ Klimt en de hype – honderd jaar later – rond deze Weense schilder. Rozemarijn van Kalmthout liet zien hoe de ‘zingende overste’ J.H. Speenhoff de gemobiliseerde soldaten vermaakte. Jaap Grave onderzocht de neerlandistiek in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog. In dit nummer verscheen ook de eerste column van de nieuwe Maatschappij-voorzitter, Jaap Goedegebuure, over de ‘erfzonde’ van de biograaf. Deze thema-editie werd heel goed ontvangen door de leden en andere belangstellenden.

Het decembernummer 2018 was wederom een themanummer. Daarin stonden vrouwen in de Nederlandse en Vlaamse geschiedenis, taal- en letterkunde centraal. Het nummer vormde de afsluiting van alle activiteiten rondom de herdenking van ‘125 jaar vrouwelijke leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde’ op 26 mei 2018. In aansluiting op de feestmiddag was *NLM* gewijd aan de literaire correspondentie van vrouwen. Manon Borst van het Museum Martena schreef over de briefwisseling van Anna Maria van Schurman en Ineke Huysman besprak enkele brieven van de nog jonge stadhoudersvrouw Mary Stuart I. Tanja Simons behandelde taalkundige aspecten van een achttiende-eeuwse brief uit het corpus *Sailing Letters*. Rick Honings citeerde uit de aangrijpende correspondentie van Willem Bilderdijk met zijn tweede vrouw Katharina Wilhelmina Schweickhardt over hun kroost. De brief van Thorbecke aan Aletta Jacobs was het centrale onderwerp van een artikel van Alies Pegtel. Annet Mooij beschreef hoe feministe Mina Kruseman haar eigen correspondentie, onder andere met Multatuli, uitgaf in haar boek *Mijn leven*. Janneke van der Veer, gepromoveerd op een biografie van de schrijfster Diet Kramer, onderzocht aan de hand van Kramers brieven haar ambities. Petra Teunissen schreef over de briefwisseling tussen de Zeeuwse dichter J.C. van Schagen en de romanschrijfster Clare Lennart. Jaap Goedegebuure besloot het nummer met een column over de historische romans van Hella S. Haasse. Veel artikelen zijn gebaseerd op digitaal ontsloten brievencollecties of gedigitaliseerde geannoteerde brievenedities. Op de website www.mdnl.nl gaf de redactie een overzicht met relevante *deepslinks* naar deze bronnen.

Dit ‘vrouwennummer’ bevatte ook zes brieven aan vrouwelijke romanpersonages. De redactie vroeg zes romanciers en publicisten een epistel te schrijven aan een fictief karakter.

Planning 2019

Vanaf 2019 verschijnt er, zoals op de site is aangekondigd, nog slechts één (thema)nummer van het *NLM* op papier. Overige artikelen worden op de site van de Maatschappij geplaatst.

Redactie

De redactie bestond in het eerste deel van het verslagjaar uit Rick Honings, Kasper van Ommen (beeldredactie), Susanne Onel, Petra Teunissen (eindredacteur) en Menno Voskuil. In de zomer trad Stefan van den Bossche, verbonden aan de KU Leuven en UC Leuven-Limburg, toe tot het redactieteam.

Namens de redactie van *NLM*,
Petra Teunissen-Nijsse